

Anthriscus cerefolium var. *cerefolium* (Apiaceae) na Dolnym Śląsku – rozmieszczenie i stopień zagrożenia

Anthriscus cerefolium var. *cerefolium* (Apiaceae) in Lower Silesia – distribution and category of threat

KRZYSZTOF ŚWIERKOSZ

Muzeum Przyrodnicze, Uniwersytet Wrocławski, ul. Sienkiewicza 5, 50-335 Wrocław;
e-mail: krzysztof.swierkosz@life.home.pl

Abstract: *Anthriscus cerefolium* originates from the eastern part of Mediterranean area and west part of central Asia. In Poland, it occurs in lowlands in the western part of the country. In Lower Silesia, it was noticed on 18 locations in 13 ATPOL squares 10 × 10 km; in majority before 1945 year. Only two localities has been observed after 1995 in anthropogenic habitats of Kaczawskie Piedmont. There are no sufficient data to describe its conservation status however.

Słowa kluczowe: *Anthriscus cerefolium*, Dolny Śląsk, wymieranie archeofitów
Key words: *Anthriscus cerefolium*, Lower Silesia, archaeophytes extinction

Wstęp

Trybula ogrodowa w odmianie typowej *Anthriscus cerefolium* (L.) Hoffm. var. *cerefolium* jest jednym z czterech gatunków z rodzaju *Anthriscus* występujących w Polsce. Do Polski trafiła prawdopodobnie wraz z przybyciem zakonów - po raz pierwszy wymieniona (pod nazwą „trzebnicy”) w *Antidotarium* Jana Stańki z 1472 roku [1].

Na terenach sąsiadujących z Dolnym Śląskiem stopień jej zagrożenia nie jest określony – nie jest wymieniona jako gatunek zagrożony ani na Opolszczyźnie [2] ani w Wielkopolsce [3]. Gatunek ten nie został wymieniony także w czerwonej liście Dolnego Śląska [4]. W Polsce została uznana za gatunek narażony (VU) dopiero w roku 2009 [5]. Przedstawiana praca jest pierwszą waloryzacją stanu zachowania i stopnia zagrożenia gatunku na Dolnym Śląsku.

Charakterystyka gatunku

(synonimy: *Anthriscus longirostris* Bertol., *A. sativus* Bess., *Chaerefolium cerefolium* (L.) Schinz. et Thell., *Scandix cerefolium* L.)

Morfologia i biologia: terofit.

Roślina rozgałęziona, wysokości do 80 cm. Liście delikatne, miękkie, jasnozielone, 2-3 (4)-krotnie pierzaste, górą nagie, spodem na nerwach

i na brzegu szczecinkowato owłosione. Baldachy częściowo prawie siedzące, częściowo na krótkich, owłosionych szypułach 2-6 szypułowe. Pokryw najczęściej brak; pokrywki kilkulistkowe, zwykle jednostronne o listkach równowąskolancetowatych, brzegiem obłonionych i orzęsionych. Kwiaty drobne w kolorze białym, o niewyraźnym kielichu. Owocem rozłupnia o dwóch rozłupkach, koloru ciemnobrunatnego. Owocem lśniące, o zapachu anyżu, do 11 mm długości z dzióbkiem równym 1/3 do 1/2 długości owocu. U var. *cerefolium* owoc gładki; u dziko rosnącej na południu i wschodzie Europy var. *trichocarpa* Neilr. owoce są opatrzone szczecinkami, szczególnie u nasady. Korzeń cienki, wrzecionowaty. $2n = 18$. [6, 7].

Siedlisko: występuje na siedliskach umiarkowanie cienistych, na glebach ciepłych i bogatych w składniki mineralne. Najczęściej spotykana w otoczeniu ludzkich siedzib w zbiorowiskach ze związków *Arction*, *Onopordion acanthii*, *Alliarion* i *Balloto-Sambucion* [7].

Rozmieszczenie geograficzne: pierwotnie trybula ogrodowa występowała na terenie wschodniej części basenu Morza Śródziemnego, w środkowej części Rosji, Azji Mniejszej, na Kaukazie, w Armenii, Iranie, Turkmenii i zachodniej Syberii. Uprawiana lub zdziczała występuje

w Europie Środkowej, Azji Wschodniej i Afryce Północnej, Została zawleczona na zachodnie oraz wschodnie wybrzeże USA, do południowej części Afryki oraz na Grenlandię i południową Australię [8, 9].

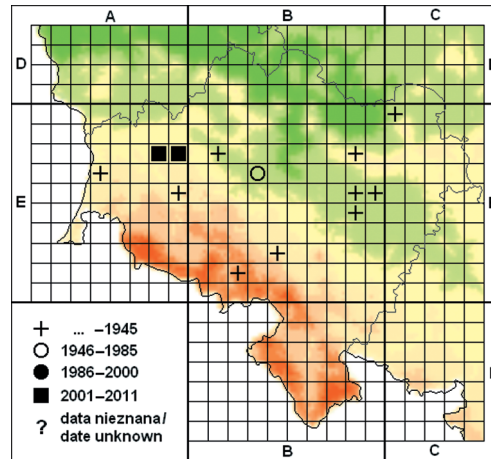
W Polsce zanotowana łącznie w 55 kwadratach ATPOL, w rozproszeniu na terenie całego kraju, zdecydowanie częściej w Polsce zachodniej. Linia Wisły przekracza tylko na Warmii [10].

Informacje dodatkowe: surowiec zielarski: wytwarza olejek eteryczny (bogaty w metylchawikol, anetol, dimery anetolu o działaniu estrogennym), kumaryny, poliacetyleny, sitosterol, trójterpeny. Napar z ziela i nasion trybuli działa moczopędnie, żółciopędnie, rozgrzewająco, rozkurczowo i ułatwia trawienie. Jest środkiem mlekopędnym i napotnym; wykazuje także aktywność wykrztuśną i przeciwastmatyczną.

Klasyyczna przyprawa kuchni francuskiej, włoskiej oraz niemieckiej. Drobnoposiekane, świeże liście dodaje się do zup i sosów. Łączą w sobie smak i zapach kminu rzymskiego i kminu z anyżkiem [11].

Wyniki

Występowanie w regionie: na Dolnym Śląsku trybula ogrodowa była notowana w czasach przedwojennych na 15 stanowiskach w 11 kwadratach ATPOL, przede wszystkim na niżu: Wrocław (WSRL: *Grabowski & Wimmer, Wichura, Dittrich, Uechtritz* – brak dat; *Schube 1896; Schalow 1939*) [12]; także [13] podaje ogólnie 6 notowań z Wrocławia; Oborniki Śląskie: WSRL, *Uechtritz, 1892* [12]; Milicz: WSRL, *Schalow, 1915* [12]; Głogów: WSRL, *Mielke, 1849* [7]; Bolesławiec: WSRL, *Alt, 1987* [12], Ośla [13]; Chojnów: WSRL, *Alt, 1983* [12], Forsthaus [13]. Sporadycznie występowała w Sudetach, na Pogórzu Wałbrzyskim: Świebodzice (zamek Książ): WSRL, *Uechtritz, 1860* [12, 13], w Górach i na Pogórzu Kaczawskim: Godnów [13, 14], Brunów [15]. Nie jest jasne czy stano-wisko w Zgorzelcu (Görlitz) [13] leżało po stronie polskiej czy niemieckiej, jednak również wzięto je pod uwagę. Po wojnie gatunek był notowany z trzech stanowisk w 3 kwadratach ATPOL: na Nizinie Śląsko-Łużyckiej w Legnicy w zaroślach przydrożnych [16] oraz w Górach i na Pogórzu Kaczawskim: Bożejowice i Łaziska [17].

Populacja regionalna: brak danych o wielkości historycznych oraz istniejących populacji.

Aktualny zasięg w regionie: według obecnego stanu wiedzy regionalny obszar zasięgu [18] trybuli ogrodowej wynosi 87 kwadratów ATPOL 10 × 10 km, obecny obszar występowania taksonu na Dolnym Śląsku to zaledwie 2 jednostki, co stanowi nieco ponad 2% regionalnego obszaru zasięgu. Powierzchnia zasiedlenia zmniejszyła się z 13 do 2 jednostek.

Zagrożenia: gatunek nie jest niszczone bezpośrednio. Niewielkie, izolowane populacje mogą zaniknąć z przyczyn losowych, wskutek działalności człowieka lub w wyniku naturalnych procesów populacyjnych i sukcesyjnych.

Status na Dolnym Śląsku: trybula ogrodowa z pewnością jest gatunkiem rzadkim w regionie, spadek regionalnego zasięgu wskazywałby na wysoki stopień jej zagrożenia, jednak niski stopień zbadania flor synantropijnych nie pozwala na jednoznaczne określenie stopnia i kategorii zagrożenia. Nadal prawdopodobne jest odnalezienie jej we Wrocławiu oraz innych miejscowościach, szczególnie na Nizinie Śląskiej.

Gatunek o niedostatecznej liczbie danych – DD.

Źródła informacji:

- [1] ZEMANEK A. 2000. Jan Stańko (ok. 1430-1493) Przyrodnik, lekarz. – W: ZEMANEK A. (red.), Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi. Część I: Biografie uczonych. [Universitas Iagellonica. Liber aureus Facultatis Biologico-Geographicae. Pars I: Virorum Doctorum Vitae]. – Uniwersytet Jagielloński, Kraków, s. 21–36.

- [2] NOWAK A., NOWAK S. & SPAŁEK K. 2008. Red list of vascular plants of Opole province. – *Nature Journal* **41**: 141–158.
- [3] JACKOWIAK B., CELKA Z., CHMIEL J., LATOWSKI K., ŻUKOWSKI W. 2007. Red list of vascular flora of Wielkopolska (Poland). – *Biodiv. Res. Conserv.* **5-8**: 95–127.
- [4] KAĆKI Z., DAJDOK Z., SZCZĘŚNIAK E. 2003. Czerwona lista roślin naczyniowych Dolnego Śląska. – W: KAĆKI Z. (red.), *Zagrożone gatunki flory naczyniowej Dolnego Śląska*. – Inst. Biologii Roślin UWr & PTPP „pro Natura”, Wrocław, s. 9–65.
- [5] ZAJĄC M., ZAJĄC A., TOKARSKA-GUZIŁ B. 2009. Extinct and endangered archaeophytes and the dynamics of their diversity in Poland. – *Biodiv. Res. Conserv.* **13**: 17–24.
- [6] KOCZWARA M. 1960. Dwuliścienne. Wolnoplatkowe – dwukwiatowe. – W: W. SZAFER, B. PAWŁOWSKI (red.) *Flora Polski. Rośliny naczyniowe Polski i ziem ościennych*. **11**. – PWN, Kraków, 137 ss.
- [7] SPALIK K. 1997. Revision of *Anthriscus* (Apiaceae). – *Polish Bot. Stud.* **13**: 1–69.
- [8] USDA United States Department of Agriculture, Natural Resources Conservation Service Plants Database <http://plants.usda.gov>
- [9] Australian New Crops Web Site. Rural Industries Research and Development Corporation. http://www.newcrops.uq.edu.au/listing/species_pages_A/Anthriscus_cerefolium.htm
- [10] ZAJĄC A., ZAJĄC M. (red.). 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. – Pracownia Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 714 ss.
- [11] CZIKOW P., ŁAPTEW J. 1983. Rośliny lecznicze i bogate w witaminy. – Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa, 398 ss.
- [12] WRSL – HERBARIUM SCHLESISCHEN GESELLSCHAFT FÜR VATERLÄNDISCHE CULTUR (zbiory zielnikowe z lat 1821–1945).
- [13] SCHUBE T. 1903. Die Verbreitung der Gefäßpflanzen in Schlesien, preußischen und österreichischen Anteils. – R. Nischowsky, Breslau, 362 ss.
- [14] FIEK E., SCHUBE T. 1895. Resultate der Durchforschung der Schlesischen Phanerogamenflora im Jahre 1894. – Jahres-Bericht der Schles. Ges. Vaterl. Cultur **73**: 92–123.
- [15] DRESLER, E. F. 1883. Flora von Löwenberg in Schlesien; nach dem natürlichen system bearbeitet. – Verlag von Paul Holtsch, Löwenberg, 162 ss.
- [16] ANIOŁ-KWIATKOWSKA J. 1974. Flora i zbiorowiska synantropijne Legnicy, Lubina i Polkowic. – *Acta Univ. Wrat.* **229**, *Prace Bot.* **19**: 1–152.
- [17] KWIATKOWSKI P. 2006. Current state, separateness and dynamics of vascular flora of the Góry Kaczawskie (Kaczawa Mountains) and Pogórze Kaczawskie (Kaczawa Plateau). I. Distribution atlas of vascular plants. – W. Szafer Institute of Botany of the Polish Academy of Sciences, 467 ss.
- [18] SZCZĘŚNIAK E., DAJDOK Z., KAĆKI Z. 2011. Metodyka oceny i kategoryzacja zagrożonych archeofitów na przykładzie Dolnego Śląska. – *Acta Botanica Silesiaca, Supplementum* **1**: 9–28.

Summary

Anthriscus cerefolium origins from the eastern part of Mediterranean area and west part of central Asia. In Poland, it occurs in lowlands in the western part of the country, where it has been noted from 55 ATPOL 10x10 squares.

In Lower Silesia, it was noticed on 18 locations in 13 ATPOL squares 10 × 10 km; in majority before 1945 year. Only two localities have been observed after 1995, in anthropogenic habitats of the Kaczawskie Piedmont, and one locality in 1974 in Legnica City. There are no information about the status of the population and risk of extinction on these localities, moreover data on the distribution of the species in the region are insufficient. It means that in Lower Silesia *Anthriscus cerefolium* should be categorized in category DD (data deficient).